

МАТИЦА СРПСКА

Најстарија књижевна, културна и научна институција српског народа

ПОЛОЖАЈ СРПСКОГА ЈЕЗИКА У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ (ИЗАЗОВИ, ПРОБЛЕМИ, РЕШЕЊА)

Закључци са скупа

Поводом усвајања Закона о родној равноправности (у даљем тексту: Закон), којим су угрожене уставне слободе грађана, граматичка структура, речник и појмовни систем српског језика (или других језика, зависно од тумачења Закона, односно намере предлагача Закона), као и достигнућа два stoleћа развоја науке о српском језику и бриге о српском књижевном, односно стандардном језику, Матица српска и Одбор за стандардизацију српског језика организовали су 3. јула 2021. године скуп истакнутих стручњака из области српског језика и друштвено-хуманистичких наука (лингвистике, науке о књижевности, социологије, филозофије, класичних наука, права, теологије).

На скупу су разматрани различити проблеми и ризици које носи употреба „родно осетљивог језика“, али и друге неповољне и изразито забрињавајуће одредбе садржане у Закону.

Наведени проблеми могли би се систематизовати на следећи начин:

(1) Недопустиво је доношење Закона чији је неодвојив елемент обавезна употреба „родно осетљивог језика“, прописана **без ваљане јавне провере његове оправданости и без консултовања и сагласности струке и њених органа**, који делују на простору ширем од Републике Србије: Одбора за стандардизацију српског језика (који су основале три академије наука, Матица српска, Институт за српски језик САНУ, све катедре српског језика и Српска књижевна задруга), Матице српске, као и стручњака-србиста из области дериватологије с морфофологијом и акцентологијом, лексикологије, семантике, морфологије, синтаксе, историје српског књижевног језика, стандардологије, социоллингвистике. **Општепозната чињеница у науци и пракси уређених држава јесте**

да се језичка политика као значајан чинилац укупне националне политике води у тесној вези с језичком струком. Овде је тај сегмент у потпуности изостављен и узурпирана је матичност србистике у домену њене бриге о стандардном српском језику, који је у службеној употреби у Републици Србији. По традицији и устаљеној пракси Матица српска издаје нормативне приручнике, а Одбор за стандардизацију српског језика, на основу стручних анализа, надзире развој стандардног српског језика.

(2) Недопустива је **облигаторност** у употреби „родно осетљивог језика“, прописана Законом у име идеологије и супротно мишљењу науке о српском језику, уз **увођење цензуре, вербалног деликта и драконских казни**. **Тиме је уведен језички тоталитаризам и прекршено је уставно право сваког грађанина Републике Србије – право на слободу мишљења и изражавања** (чл. 46 Устава). Да није реч о пројекцији европских вредности у погледу употребе „родно осетљивог језика“, него о индивидуалном решењу једне идеологизоване групе, сведочи и правилник GENDER-NEUTRAL LANGUAGE in the European Parliament,¹ где се наводи да се употреба родно осетљивог језика **препоручује** и то у оној мери у којој се не нарушава структура датог језика, при чему се посебна пажња обраћа на **уважавање става** сваког појединца о томе како жели да се декларише.² Такође, у извештају Европске комисије из 2019. године о законској регулативи везаној за родну равноправност у Европи и преношењу европских правила у националне законе, где се даје детаљан преглед ситуације у 28 земаља Европске уније, на Исланду, у Лихтенштајну, Норвешкој и четири земље кандидата – уопште се не помиње језик као поље остваривања родне равноправности, коју би требало регулисати законом. **Предлагачи Закона тако су обманули и Народну скупштину и председника државе пошто су препоруку представили као обавезу, која је потом преточена у законску норму.**

(3) **Устав Републике Србије не познаје појам „родне равноправности“:** „Држава јемчи равноправност жена и мушкараца и развија политику једнаких могућности“ (чл. 15). У том смислу, једини оправдан назив Закона био би „Закон о равноправности полова“, односно „Закон о равноправности жена и мушкараца“ или

¹ https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/151780/GNL_Guidelines_EN.pdf

² В. приручник за хрватски језички стандард *Rodno neutralan jezik u Europskom parlamentu* (https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/187100/GNL_Guidelines_HR-original.pdf).

„Закон о равноправности мушкараца и жена“. Појам рода, у вредности наведеној у Закону³ не може се неупитно преносити на *граматички род* у језику, па се, стога, и да није других разлога, не може Законом уграђивати у појам „родно осетљивог језика“ и даље као такав користити с последицама у лингвистици.

(4) **Стандардни језик није и не може бити опште и законом регулисано поље на којем ће се остваривати равноправност међу половима. Језик има своје законитости**, које није могуће подредити правним оквирима, а који су једнозначни и доследни свима на лако уочљив начин. Осим тога, **логика језика и логика мишљења различити су феномени** међу којима не постоји апсолутно пресликавање. Језичке законитости битне су само проучаваоцима језика, лингвистима, у конкретном случају – србистима. Обични говорници једнога језика служе се језиком без свести о његовим законитостима. Скретање пажње на језичке законитости може да изазове проблеме у комуникацији, којој је неопходна релативно аутоматизована употреба језика. С друге стране, у домену потребног, држава може уређивати друштвене односе на начин на који се то у цивилизованим друштвима и чини – доношењем закона и других прописа у складу с демократском процедуром, уз сагласност већине становништва, без угрожавања права оних који остају у мањини. То се, међутим, ни на који начин не сме тицати језика и његових законитости, јер **држава не прописује ни законитости у физици, хемији, астрономији, географији, биологији** итд.

(5) Законом се под **плаштом антидискриминације спроводи дискриминација једног дела становништва Републике Србије**, по свему судећи већине (оног дела који не жели да се декларише као *носачица, говорница, руководитељка, фармерка, падобранка, геодеткиња* и сл.). Присила се односи на особе оба пола (особе женског пола не могу да бирају свој идентитет, тј. сопствено самоодређење; особе обају полова које се не слажу с „новогovorом“ принуђене су да га примењују). У образложењима из Закона сматра се нормалним да се мења свест људи који другачије мисле, оних који употребу „родно осетљивог језика“ могу сматрати или сматрају

³ „Род означава друштвено одређене улоге, могућности, понашања, активности и атрибуте, које одређено друштво сматра прикладним за жене и мушкарце укључујући и међусобне односе мушкараца и жена и улоге у тим односима које су друштвено одређене у зависности од пола“ (чл. 6).

дискриминаторном,⁴ што је неприхватљиво у демократском друштву 21. века. Ако законско наметање „родно осетљивог језика“ није део европских прописа и вредности, нити његова употреба има упориште у постојећој норми српског језика (онако како се прописује Законом), поставља се питање **на основу којих вредности, критеријума и стандарда законодавац ово намеће.**

(6) Конкретна реализација законских одредаба дубински и масовно понижава и деградира носиоце и познаваоце српског језика, извргавањем руглу изграђеног система вредности. Прописани изрази и једини могућ начин њихове употребе у октроисаном језику уводе у јавни простор речи с потенцијалним или већ наглашеним колоквијалним, жаргонским, вулгарним, па чак и опсценим значењем, које је садржано у наталоженом и свакодневном језичком искуству и богатој мрежи непримерених асоцијација због потпуно промашене и непромишљене стратегије састављача Закона, узроковане његовом некомпетенцијом у области србистике. **Под изговором уклањања дискриминације уклањају се готово све постојеће ограде у језику – масовним увођењем непримерених лексичких решења – и озваничава се неконтролисано вређање и урушавање достојанства великог дела становништва.** Иако већ постоје они који су, ношени идеологијом, вероватно у афекту пригрлили поменути серију накарадно грађених или преосмишљених постојећих назива (нпр. *социолошкиња, војникиња, руководилица, дизачица, истраживачица, састављачица, заменица, посланица* итд.), не обазирући се на стварно значење и конотативно-асоцијативни потенцијал ових речи, већини популације ове су форме с разлогом неприхватљиве и изазивају спонтани отпор. Оне су једнако увредљиве и мушком делу становништва јер вређају његово језичко осећање као неодвојиви део колективног језичког сензибилитета. Наметнуто решење узрокује раскол у српској култури и изазива дубок осећај националне деградације, обезвређености и понижености. **Задирање у интимну сферу – инсистирањем да се обелодани полност појединца** (чак и онда када он не би желео да се изјасни) – **повређује његово лично достојанство и извргава руглу друштво у целини, јер је суштински супротно традиционалном моралу, на којем је постојећа заједница изграђена.**

⁴ „Родно осетљив језик“ јесте „средство којим се утиче на свест оних који се тим језиком служе у правцу остваривања равноправности, укључујући промене мишљења, ставова и понашања у оквиру језика којим се служе у личном и професионалном животу“ (чл. 6).

(7) **Неумитна последица** доследног раздвајања особа мушког и женског пола било преко језика, било инструментима друштвеног подстицаја, чиме се бави Закон, биће **додатно и наглашено удаљавање мушкарца од жене, и обрнуто**. У друштво се уноси **непотребан јаз**, који ће се с временом појачавати, претећи браку и породици. То нашем друштву, које се већ суочава са небројеним проблемима попут депопулације и биолошког нестајања, сигурно није потребно. У идеолошким припремама јавности и у доношењу Закона јасно се види лична острашћеност, која је на овоме плану ограничила рационалност и моћ расуђивања доносилаца Закона.

(8) У Закону не постоје прецизне и научно утемељене формулације у погледу структуре, јасних начела и граница у функционисању „родно осетљивог језика“ („родно осетљив језик“ дефинисан је само једном реченицом, која допушта најразличитије индивидуалне интерпретације, што може довести до забуне и несигурности међу говорницима, а нарочито међу правницима, који треба да примењују Закон). С друге стране, у *Priručniku za upotrebu rodno osetljivog jezika*, објављеном 2019. године (у даљем тексту: Приручник), који се налази на сајту Владе Републике Србије, при Координационом телу за родну равноправност,⁵ због чега се **мора** сматрати документом који су највиши органи Републике Србије препоручили за конкретну примену „родно осетљивог језика“, налази се немали број огрешења о језичку материју. Аутори ове публикације нису србисти – па нису ни били ни квалификовани за његово састављање. То је у потпуности **недопустиво и није запамћено у нашој култури у последњем столећу!** На пример, у Приручнику се „родно осетљив језик“ дефинише на другачији начин него у Закону, појављују се материјалне грешке, попут оних да је у српском језику *или* „речца“ (а не *везник*), да је свршетак *-ка* у речи *лекарка* „наставак за облик“ (што је нетачно), да су наставци за мушки род *-е, -о* или сугласник (нпр. *тај кревет, тај сто, тај Миле*), што је опет нетачно, и сл. Поред тога, у Приручнику постоји и знатан број превида и недоследности (нпр. наводи се да не постоји мушки род за реч *уседелица*; препоручује се *ендокринолозица*, али не и *неурологица*), а уочен је и немар (нпр. именици *лексиколог* „одговара“ фемининатив *лексикографкиња*), као и одсуство јасних критеријума (нпр. „треба“ *суткиња*, „не може“ *судијка* и *судиница*). Све то говори колико састављачи Закона

⁵ <<https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sr/akademski-kutak/publikacije/prirucnik-za-upotrebu-rodno-osetljivog-jezika>>

не познају материју о којој тако строго суде. (А да и не говоримо о томе да је Приручник штампан латиницом, супротно уставном одређењу статуса ћирилице као писма у службеној употреби.)

(9) **Законска облигаторност у доследној употреби социјалних фемининатива**, наведена у формулацијама чл. 25 и 37, где се говори о „називима радних места итд.“, односно о „дипломама, класификацијама, звањима, занимањима и лиценцама“, односи се и на оне који не одговарају творбеном систему српског језика или нису довољно устаљени у њему (нпр. *вирусолошкиња*, *тренерица*, *бекица*, *купица* и сл.), што је за било који стандардни језик, па и српски, неприхватљиво и недопустиво. Именице женског рода настале од именица мушког рода са значењем професије треба употребљавати у одговарајућој језичкој ситуацији уколико је њихова употреба у складу с постојећом нормом и добром језичком праксом, и тада **само у референцијалном, не и у генеричком значењу**. Ако је у датом контексту неопходно извршити индивидуализацију исказа, тј. нагласити да је носилац функције женског пола, то се, у складу с граматичким системом и добрим стилем, обезбеђује и другим језичким средствима или навођењем личног имена.⁶ Уопште, **ово се питање решава дугорочно, у склопу једне шире и добро промишљене стратегије унутар уже струке, уз сарадњу стручњака различитих профила** (в. т. 1), за шта нису компетентни нити надлежни појединци или групе окупљене око невладиних организација, који су показали изразито незнање и агресивну искључивост, заклонивши се иза државних институција и правног система. Осим тога, језик као природни „организам“ има непрекидан развој, који никако не може и не сме бити ограничен и наметнут Законом. Увећавање речника је у језику трајан процес, неодвојив од граматичких механизма (в. т. 12), који прати, проучава и нормира струка, а не идеологија или политика декретима.

(10) **Неаргументовано је инсистирање на томе да „muški rod nije neutralan, već da treba koristiti i muški i ženski rod kada govorimo o ljudima“** (Приручник, 29), што захтева употребу паралелних форми „*ukoliko se izrečeno odnosi i na muškarce i na žene*“ (нпр. *Potrebno je da zakažete pregled kod svog izabranog/e lekara/ke tako što ćete ga/je pozvati na broj telefona 123-456*, Приручник, 74). Тиме се негира општа употреба речи у

⁶ В. Одбор за стандардизацију српског језика, Одлука бр. 60; уп., нпр., Егон Фекете, *Језичке доумице*. Књига прва, Београд 2011, 142.

језику, што урушава когнитивно-комуникацијску компетенцију свих носилаца српског језика и истовремено погубно делује на развој појмовног система и когнитивних способности оних који ће тај језик тек усвајати, деце. На тај начин урушава се и стилска и организациона структура текста, губи се значењска прозирност исказа, урушава се језичка структура у целини. Неутралност генеричког мушког рода у српском језику представља лингвистичку чињеницу: граматике српског језика у званичној употреби саопштавају да именице које значе врсту, звање или занимање означавају бића оба пола, било да су граматичког женског или мушког рода, па је тврдња да употреба генеричког мушког рода представља дискриминацију – у нескладу с доказаним и убедљиво образложеним становиштем српске лингвистичке науке (уп. т. 9). Посматрано с аспекта форми, мушки граматички род је неодређен, женски род је формално одређен, док је средњи род неутралан. На плану конгруенције, што се не испољава непосредно преко именица, него кроз слагање других променљивих речи с њима, када се уклапају различити граматички родови – мушки род се доследно користи као општи род, продужавајући тиме механизам наслеђен из прајезика, из времена док није ни постојао род, што значи да он овде ни у којем смислу није повезан с мушким полом (нпр. *Девојке и деца су дошли*).

Удвајање облика у тексту смањило би, дакле, његову прегледност и разумљивост, што би **онемогућило једноставну, јасну и ефикасну комуникацију**. Такав модел већ се врло неповољно показао у писању уџбеника (нпр. *Ако си тачно решио/решила овај задатак, постао си / постала си прави језикозналац / права језикозналка*), а рашириће се на све званичне текстове састављене у државној администрацији, у науци и другим доменима јавне употребе језика. Тиме се **разграђује основна, комуникативна улога језика** и језик из природног стања прелази у вештачко, програмирано, неприродно. **Незамисливе су размере језичког интервенционизма**: он ће се нарочито испољити у будућим законима, у темељној преради постојећих закона, као и у свим прописима у јавној сфери, укључујући и Устав, који се мора прилагодити, затим у званичним документима, уџбеницима, текстовима у медијима, огласима итд. (нпр. *Защитник грађана је независан државни орган који штити права грађана → Защитник/Защитница грађана/грађанки је независан државни орган који штити права грађана/грађанки*, Устав, чл. 138). Једном речју, несагледиво је поље које ће бити изложено језичким изменама по мери Закона.

(11) Деценијама изграђивана друштвена равноправност, која се постојано и уравнотежено испољавала и у језику у време највећег интелектуалног напретка и развоја људских слобода, **сада се показује као ништавна**. Законодавац третира српско друштво као неслободно и назадно и не признаје му никаква достигнућа. Управо у релативно блиском периоду за нама појавила су се бројна занимања за чије је именовање коришћена једна реч општег рода, без обзира на граматички род. По правилу, било је то прихватањем међународних израза (интернационализама) с минималним морфолошким прилагођавањем српском језику, без додатних творбених захвата, пре свега због сложених и изговорно необичних облика (*психолог, педијатар, андрагог* итд.). Интернационализми, као важна компонента сваког савременог стандардног језика, показују и учвршћују уклопљеност једног друштва у светску заједницу цивилизованих народа, па су ту, попут речи *географија, физика, ботаника, математика*, још и – *социолог, психијатар, геолог* итд. Највећи број ових речи углавном је непосредно преузиман из енглеског или других савремених европских језика (без обзира на творбене елементе који претежно долазе из класичних језика), без видљивих морфолошких обележја рода. Речи су улазиле у систем у једином могућем облику, а језичка и практична рационалност пресуђивале су да се такви облици не разлажу на парове, уз најважнији разлог – **нема разлике у професионалном обављању ових занимања (стручне компетенције независне су од пола)**. То су, уосталом, само етикете којима се именују носиоци појединачних занимања. Формални називи звања и титула, за разлику од назива занимања, својом ситуационом ограниченошћу искључују полну или другу експресивизацију (зато је нормално у званичној комуникацији, без непосредног контакта, у свакој ситуацији рећи *инжењер, магистар, мастер, доктор, доцент, научни саветник, професор*, али и *кандидат* итд.). С друге стране, језик је природно развио напоредне облике за поједине случајеве – уз претпоставку да те речи припадају свакодневnoj употреби и да су референцијалног значења – у једном случају за занимања или делатности с разликама у обављању које зависе од пола (нпр. *глумац/глумица, домаћин/домаћица, одбојкаш/одбојкашица*), у другом случају с личном интеракцијом у неформалној комуникацији (нпр. *васпитач/васпитачица, професор/професорка, доктор/докторка*), уз одређена ограничења (нпр. због додатне конотације није шире прихваћена реч *фудбалерка*, мада је региструју речници). Као што се види, овде се иде од случаја до случаја (за сваки случај,

осим творбено-семантичке анализе, нужна је и анализа потенцијалних асоцијација и конотативних значења), нема серијских решења, при чему су посебни чиниоци пресудни да ли ће се граматички маркиран облик и искористити (доживљеност, одређеност, индивидуализација, експресивизација). У *Речнику српскога језика* Матице српске (Нови Сад 2007) забележено је око 2000 именица које означавају женска лица, иако је већина ових речи доношена и без потврда у великим речницима књижевног језика. Припадници феминистичке идеологије обично истичу да смо ми и у прошлости познавали бројне фемининативе. Прво, употреба таквог термина за удаљену или врло далеку прошлост очигледан је идеолошки анахронизам (номинални парови из прошлости на nižем су логичком нивоу и нису доносили статусну симетрију која се данас захтева, тј. реферисали су на другачију стварност); друго, ту се губи из вида – због непознавања историјске материје – да се у датим случајевима углавном и не ради о српском народном језику него о књижевном црквенословенском, у којем је та лексика увођена доследним калкирањем с грчког, без нужног уважавања творбених законитости словенског језика, поред творбено ваљаних изведеница.

(12) **Инсистирање на „називима“ и „граматичком роду“**, тј. социјалним фемининативима, односно маскулинативима, као основним средствима за остваривање „родне равноправности“ у језику **неприхватљиво је са становишта структуре српског језика и начина на који функционише именички род и уобличавају се имена-појмови**. Просто свођење граматичког рода на конкретна творбена уобличења, а потом и граматичке облике, и захтевана конгруенција према њима суштински је замена теза и пример површног разумевања и лаичког тумачења начина на који функционише језик. Овај **механизам испољава се управо на обрнут начин**: преко синтагматског контекста, тј. преко конгруентних облика установљава се род именичких речи (нпр. у синтагми *весела кћи* зна се да је именица *кћи* женског рода не због свог облика, јер се род код именица обликом и не изражава, него због облика *весела*; у синтагми *тај судија* именица *судија* је мушког рода не због свог облика, него због облика *тај* итд.). Велики је број изузетака од типичних случајева које имају на уму заговорници „родно осетљивог језика“, упрошћавајући језички систем. **Именички род у српском језику, дакле, не заснива се као категорија на „облицима за род“**, него је он класификациона категорија – тј. **неке именице су просто мушког, друге женског, треће средњег рода; именице се не мењају**

по родовима!⁷ Законодавац, дакле, супротно науци о српском језику, прихвата незналачку идеју о томе да је творба нових речи исто што и разлика у речима узрокована променом наставака за облик. **Буквализам наметнут Законом могао би дубински променити српски језик: доследним изграђивањем парова именица у складу с „родном равноправношћу“ именички граматички род би од имплицитне постао експлицитна категорија**, формализован на исти начин као што су то категорије падежа и броја у групи именичких речи. Ово би за собом повукло читав ланац језичких промена. Између граматичких обележја и лексичко-семантичког садржаја не влада апсолутна подударност: у самом језгру лексичког фонда српског језика налази се око 3000–4000 именица мушког рода које се завршавају на *-a* или *-o/-e*, и преко 7000 именица женског рода на консонант!⁸ Напросто, неке именице без обзира на граматички род (што је небитно за ванјезичку стварност) непосредно означавају особе мушког или женског пола, а неке особу без обзира на пол, тј. ни један ни други пол, што посредно значи да се оне истовремено тичу и мушког и женског пола (нпр. именице *владика* и *papa* само су мушког пола, *девојчурак* само је женског пола, *биолог* је реч-појам која не садржи податак о полу, али се подразумева да представља особу мушког или женског пола). Постојање неодређеног пола у лексичком систему предуслов је за изградњу појмовног система с логичним хијерархијским односима (типа *човек – мушкарац/жена*). У домаћој, традиционалној лексикографској пракси ово се и до сада јасно приказивало, али се није посебно истицало, што с падом општег образовања и разумевања једнојезичних речника може бити искоришћено – као да тога уопште нема – за произвољне тврдње оних који прихватају феминистичку идеологију. Ипак, постоје и речници (нпр. хрватског језичког стандарда) у којима је тај однос јасно приказан с посебним наглашавањем (нпр. *brkonja ž (m spol)*, *bubalo sr (m i ž spol)*, *budala ž (m i ž spol)*, *muškarčina ž (m spol)*, *mutivoda ž (m i ž spol)*, *realizator m (m i ž spol)*, *spadalo sr (m i ž spol)*, *vinopija ž (m i ž spol)*, *vojskovođa ž (m spol)*; у тамошњем стандарду су и овакви облици, с различитим коментарима: *kirurg m (ž spol + konst. rij. neob. kirurginja)*, *lingvist m (ž spol + lingvistkinja/lingvistica)*, *psiholog m (ž spol +*

⁷ В. Мирослав Николић, *Природни и граматички род именица*, Наш језик XXXIV/3–4 (2002/2003), 190.

⁸ Исто, 187.

konstr. psihološkinja), *sociolog m* (*m i ž spol + ž konstr. neob. sociološkinja*), али само *leksikolog m*).⁹

(13) **Већ у тренутку доношења, са становишта глобалног друштвеног развоја, Закон је био застарео. Њиме се, заправо, припрема могућност за увођење нових „граматичких родова“ у српски језик**, чиме би и друге родне групе, које ће се појављивати у будућности, имале своју језичку индивидуалност, **што води ка галиматијасу несагледивих размера** (нпр., у блиској будућности могуће је „гарантовање права“ на препознатљивост у језику онима који не желе да буду ни мушког ни женског пола, па би реченица у којој је „уважена полна неодређеност“ могла да гласи: *Ишаола је јуче у ресторан јер је биола гладана*). Србистика не може да се меша у друштвене промене, али је дужна да заштити свој предмет – језик. Не би требало изгубити из вида ни чињеницу да су средине из којих примарно долазе ове нове друштвене идеје и идеологије у великој мери с енглеског говорног подручја. Аналитичка структура енглеског језика може да „поднесе“ много више појединачних интервенција овога типа него флективни тип језика какав је српски, у којем је неупоредиво већи број чинилаца који изискују међусобно уклапање. У српском језику било какав помак на плану инвентара који задире у механизме конгруенције повлачи за собом несагледиве проблеме и сигурно води ка колапсу, односно урушавању постојеће језичке структуре. Начела прокламована у Закону која отварају могућност и за будућа померања у језичком систему **без сумње су деструктивна за српски језик!**

(14) Одредбама из Закона и препорукама наведеним у Приручнику или јавно саопштеним у средствима информисања и у медијском простору **урушено је врло важно начело језичке економије**. Нагомилавање изражајних могућности – директно и индиректно (увођење сувишних паронима, дублета, триплета итд., односно удвајање облика у конгруенцији с обележеном напоредношћу), релативизује језичку компетенцију целе популације и неприхватљиво је за стандардизовану употребу језика у једном цивилизованом друштву. **Зато се овакав модел, као нерационалан, не прихвата ни у Европској унији. Неприхватљиво је терминолошко шаренило** тамо где га не сме бити, нарочито у документима, јер с правног, али и лингвистичког аспекта свака нова реч носи

⁹ Vladimir Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*. Drugo, dopunjeno izdanje, Zagreb 1996.

ново значење (нпр. у истом типу документа (попут диплома и сл.) не би требало да пише *психолог, психолошкиња, психологиња, психологица* или сл.).

(15) **Није прецизирано на који се језик односи „родна осетљивост“,** прописана Законом. **Уколико је реч о свим службеним језицима у земљи, поставља се питање права да се мења језик чије се матице налазе изван граница Републике Србије,** а чија званична језичка политика или није доследна примена „родно осетљивог језика“ или она није могућа због структуре датог језика (нпр. мађарског). Република Србија донела је Закон о потврђивању Оквирне конвенције за заштиту националних мањина где се, између осталог, каже: „Стране уговорнице се обавезују да ће признати да право на слободу изражавања сваког припадника националне мањине укључује **слободу мишљења, и примања и преношења информација и идеја на језику мањине без мешања јавних органа и без обзира на границе**“ (чл. 9).¹⁰ То значи да – чак и да се наложи примена Закона о родној равноправности у језицима националних мањина, њиховим говорницима је загарантована слобода да примају (слушају, читају, гледају) вести на матерњем језику преко државних граница из државе у којој се, теоријски, такав закон не примењује, чиме би се Закон у Србији кршио – само у случају националних мањина. **Ако се Закон, ипак, односи само на српски језик, онда је реч о дискриминацији.** Оно што важи за мањинске језике, мора важити и за већински језик, у Републици Србији – српски. Исто тако, ако је у Уставу и одговарајућим законским актима јасно одређено који су језици у службеној употреби – ти језици имају име, а тзв. „**родно осетљив/сензитиван језик**“ **непознат је правном систему и може се сматрати новим ентитетом** пошто он сигурно не одговара постојећој структури српског (могао би се дефинисати као некаква врста есперанта), али ни структури неког другог језика признатог у Србији.

(16) **Законом се разбија српски језички корпус и ствара се нова регионална варијантна диференцијација стандарднојезичке норме (у Републици Србији),** што је за српски језик погубно и на шта нема право ниједна власт. Тиме се обесмишљава и поништава и Повеља о српском културном простору, потписана у Сремским Карловцима марта 2019. године. Уколико се прописане промене језичке структуре буду доследно примењивале, њима се српски језик укида и **без сумње се ствара нови језик,**

¹⁰ <https://www.ljudskaprava.gov.rs/sh/node/19816>.

„србијански“. Република Србија је дужна да поштује целовитост, неповредивост и аутономност српског језика без чињења једностраних потеза који би штетили овом надржавном друштвеном и културном добру првога реда, које је старије од ње и аутохтоно је шире заступљено у регији и изван некадашњих граница СФРЈ. Без сагласности свих носилаца и корисника српског језика, у првом реду старалаца и неговатеља његове књижевне/стандардне варијанте, што јесу србисти од реформе Вука Стефановића Караџића у 19. веку, не сме се ништа чинити на рачун природе овога језика. Држава је дужна да уважава рад и одлуке Одбора за стандардизацију српског језика и Матице српске, као двеју организација које у координацији воде бригу о српском језику. Иако код нас то још није уређено законом, нити постоје међудржавни споразуми за целокупно српско говорно подручје, тзв. Холандска језичка унија, међународна организација која се бави холандским језиком у Холандији и Белгији, уз сарадњу с удаљеним државама у којима је задржан холандски културни утицај после распада колонијалног поретка, пример је најбоље праксе у Европској унији (сличне организације постоје за француско, немачко, енглеско, шпанско и португалско говорно подручје).

(17) **Вештачким променама граматичке структуре српског или било којег другог језика у Републици Србији разара се главни носилац културног идентитета који Србе чини Србима, али и људе људима – језик.** Још је Вилхелм фон Хумболт (1767–1835) истакао да за сваку заједницу језик има егзистенцијално значење, па је **насиље над језиком – насиље над народом, за који је језик питање егзистенције.** **Разарањем језичког бића разара се и традиционално и природно развијено друштвено уређење,** па су на удару не само Срби, Мађари, Румуни и др. као појединци и групе, него, пре свега, човек и укупна заједница, све становништво Републике Србије. Законом се озваничава субверзивно деловање против постојећег грађанског друштва и оно од досадашње индивидуалне мисије појединаца који припадају феминистичкој идеологији постаје званична државна стратегија против већинске заједнице која је сачињава („Eva Bahovec, naša predavačica iz Ljubljane, ima običaj da kaže da je feminizam subverzivno znanje koje se suprotstavljalo vladajućim idejama, i nastoji da preoblikuje ‘zvaničnu spoznaju’. Feminizam nužno dekonstruiše postojeće teorijske paradigme (...). **Ono što učimo u feminističkom pristupu jeste kako primeniti subverzivne tehnike.** U mom slučaju se radi o dekonstruisanju onoga što nauka o jeziku kod nas (pre svega srbistika, ali i druge grane) uči da jezik jeste.

Ako se zalažemo za preoblikovanje rodних i drugih obrazaca, onda **moramo poći od jezika**, jer su oni utisnuti u jezičku upotrebu. U našem primeru **to jeste politički angažman**, jer su sva jezička pitanja nužno politička¹¹). Najstrože mora biti осуђен овакав обрачун државе са сопственим друштвом и насилна промена традиционалног културног обрасца, који, сам по себи, никога не угрожава.

(18) **Досадашњи модел културног развоја српског стандардног језика замењује се директивним и облигаторним**, а еластичност и флексибилност српске норме замењује се својеврсним идеологизованим пуризмом, супротним читавој историји српског језичког стандарда у последња два столећа.

(19) Доношење Закона изазива **забринутост како ће се његова примена одразити на науку** (чл. 37), где је препоручено пружање финансијске подршке научним истраживањима посвећеним „родној равноправности“, чиме се у подређени положај стављају све друге теме (чак и оне које су од пресудног значаја за опстанак српске културе). Већ су одбрањене десетине докторских дисертација на тему рода у језику (али и књижевности и сл.), чиме је тема више обрађена него неке неупоредиво релевантније, које деценијама чекају своју обраду. Истовремено, у комисијама за одбрану ових дисертација у већини научних средина (нпр. у Београду) углавном није било ниједног представника из уже научне области Српски језик, чиме је на академски неприхватљив начин измештена матичност с катедара за српски језик, где се ова област једино обрађује с пуном компетенцијом. На тај начин се научна политика државе потчињава једној идеологији.

(20) Озбиљан је проблем **како ће се примена Закона одразити на наставне планове и програме** (чл. 37) **из језика и књижевности**, српских, мађинских и светских. Доследна примена Закона значи успостављање вештачке равнотеже међу половима у избору књижевних дела међу писцима уврштеним у књижевни корпус, чак и у обради самих дела, уз анахроно и некоректно освртање на читаве епохе, с могућношћу искључивања „непожељних“ садржаја, па и самих стваралаца – класичних аутора. То води деградацији и сакаћењу националног и светског књижевног канона и у крајњем – промени културног идентитета ученика као припадника српске, али и шире светске културе. Проф. Љубиша Рајић је још 2010. године указивао на следеће: „ако кренемо за

¹¹ Svenka Savić, *Deset godina Godišnjeg priznanja u oblasti ravnopravnosti polova (2003–2013): životne priče nagrađenih*, Novi Sad 2014, 28.

тим да избацимо текстове који нису политички или на неки други начин коректни, доћи ћемо до тога да би требало да избацимо највећи део светске књижевне баштине“.¹²

(21) Поставља се питање **да ли ће бити могућ нормалан развој науке у Републици Србији** јер се Законом (чл. 37) предвиђа „предузимање посебних мера ради подстицања уравнотежене заступљености полова при упису на студијске програме итд.“, као и „доношење и спровођење посебних мера у области научноистраживачког рада које се финансирају из јавних средстава ради укључивања родне перспективе у све фазе израде, вредновања, избора, спровођења и оцењивања резултата научноистраживачких пројеката, као и једнаког учешћа жена и мушкараца у истраживачким тимовима и телима надлежним за вредновање, избор и оцењивање научноистраживачких пројеката.“ Студије српског језика и књижевности (које наводимо као пример) традиционално претежно уписују (младе) особе женског пола, као што се и у установе које се баве проучавањем српског језика и књижевности углавном запошљавају особе женског пола, свршени студенти. На пример, на Катедри за српски језик са јужнословенским језицима Филолошког факултета у Београду школске 2020/2021. уписано је 55 студената, од којих је само 7 било мушког пола; у Институту за српски језик САНУ од 72 запослених (укључујући и административно особље), само је 15 особа мушког пола. Доследна примена Закона значиће да се вештачки – што је немогуће, али и непотребно – подстиче упис већег броја (младих) особа мушког пола на Катедру за српски језик, али и читав Филолошки факултет, или ће се – у супротном – ограничити упис (младих) особа женског пола, што ће за читаве студије друштвено-хуманистичких наука бити погубно! Исто тако, Закон ће зауставити запошљавање (младих) особа женског пола у Институту за српски језик САНУ да би се успоставила „равнотежа“! **Коначно, захтев за једнаким учешћем мушкараца и жена у научноистраживачким тимовима у појединим научним дисциплинама резултираће или немогућношћу формирања компетентних полно уравнотежених тимова или смањењем квалитета истраживања, а тиме и падом напретка науке у целини.** У оба наведена случаја, реч је о бесмислици и опасном урушавању институција, али и о ограничавању људских слобода, с прокламовањем

¹² Промена друштвених односа битнија него језик. *Округли сто на тему родно осетљивих језичких политика*, Београд 2010, 93.

дискриминације по полу, без уважавања стручних и научних квалитета, који су у домену радне етике и несметаног обављања дужности и занимања једини од значаја.

Закључак

Свака интервенција у језику са становишта било које идеологије, што само по себи не може бити у складу с науком о српском језику, недопустива је и, уколико се не спречи, могла би имати несагледиве последице, будући да је језик суштински чинилац индивидуалног и колективног идентитета. Граматички род као лингвистички конструкт, далеко сложенији него како се то у банализованој интерпретацији Закона предочава, због одсуства чврсте и доследне корелације с полом у вањезичкој стварности, није ни могао бити предметом правне обраде, а нарочито не законских прописа. **Законодавац је доношењем оваквог незналачког закона пристао на наметање нове, произвољне норме која води ка урушавању језичке структуре и омогућавању даљих интервенција у језичко ткиво.**

Због свега реченог, **може се закључити да се Законом уводи нејезик:** то не може бити ни српски нити један до сада постојећи језик у Републици Србији. Уколико се пак Закон односи на српски језик – не мења се само његова лексичка структура оним речима које углавном не постоје у речницима, него и његово иманентно граматичко устројство. Пре свега, мења се природа именичког граматичког рода, који ће (применом Закона) од инхерентне категорије прећи у формалну. Затим, утиче се на радикалне измене у конгруенцији – на плану појединачних слагања (ширење броја комбинација с несагледивим последицама) и на плану комбинованих слагања уколико се граматичком мушком роду „укида“ статус неутралног рода. Све ово изгледа застрашујуће и води креирању заумне и паралелне, орвеловске стварности, којом се на Прокрустовој постељи законски цензурише језик у јавној употреби. **Имајући све наведено у виду, наглашавамо да се мора зауставити и забранити инжењеринг на главном средству споразумевања и остваривања људске културе и цивилизације – језику, био он српски или било који други у Републици Србији.**

Поражавајуће је да је Скупштина Републике Србије по убрзаној процедури усвојила Закон о родној равноправности, а нов Закон о употреби језика и писма, који се

дуго обећава представницима србистике, с већ припремљеним и усаглашеним нацртом, бива одбачен и пре доласка у скупштинску процедуру. Исто тако, ни озбиљно спроведена јавна расправа о предлогу Стратегије развоја културе Републике Србије од 2017. до 2027. године није била довољна да се у Скупштини Републике Србије донесе овај драгоцен документ. Не назире се ни почетак стварања националне стратегије за подизање нивоа општег образовања у чијем је језгру проблем језичке културе, упркос апелима из струке, уз бројне друге проблеме који произлазе из нерешеног статуса главног чиниоца српског идентитета – српског језика, што је повезано с недовољном државном и друштвеном бригом. Један од тих проблема, свакако не и једини, јесте општи пад интересовања за студије српског језика и књижевности, што ће се врло негативно одразити на квалитет наставе у основношколском и средњошколском систему, а дугорочно и на постојаност и природу националног идентитета.

Стварна борба за права жена подразумева делање на плану друштвених односа и борбе против дискриминације жена у свим сферама где она постоји. **Језик треба да се развија природним путем, без присиле и притиска идеологије, а сваком говорнику, уз крајње уважавање ставова других, треба оставити слободу избора за лично декларисање у домену јавне употребе, тј. могућност одабира оних језичких форми које су у складу с нормом стандардног језика.**

Имајући све наведено у виду, сматрамо да **овај закон треба укинути и донети нов** – усмерен ка истинском циљу заштите равноправности, независан од било које идеологије, а уз сагласност читавог друштва, језичке струке и других позваних струка, целокупне културне јавности, Српске православне цркве и представника осталих традиционалних верских заједница.

12. јул 2021. године